

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ТАВРІЙСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ
НАУКОВІ ЧИТАННЯ»**

29–30 січня 2021 р.

Видавний дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Казарін Володимир Павлович (Голова) – в. о. ректора Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філологічних наук, професор;

Іщенко Наталія Анатоліївна (Співголова) – проректор з науково-педагогічної діяльності та інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філологічних наук, професор;

Свенцицька Єліна Михайлівна – професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філологічних наук, професор;

Кузьміна Світлана Леонідівна – директор Інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філософських наук, доцент;

Сеітяг'яєва Таміла Решатівна – доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук;

Семенець Ольга Сергіївна (Секретар) – завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук;

Попова Олена Анатоліївна – завідувач кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат педагогічних наук, доцент;

Бессараб Олександр Володимирович – завідувач кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук;

Куц Наталія Валеріївна – доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук, доцент;

Дрига Ірина Миколаївна – доцент кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук, доцент;

Гнедкова Олена Геннадіївна – доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат педагогічних наук, доцент.

Таврійські філологічні наукові читання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29–30 січня 2021 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2021. – 284 с.

ISBN 978-966-992-386-8

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Таврійські філологічні наукові читання», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 29–30 січня 2021 р.

УДК 80(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. УКРАЇНЬСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

Александрова Г. А.

Художні біографії жінок у збірці Йолани Голенди «Рубці на душі» 10

Бабій І. О.

Вивчення нової редакції українського правопису у процесі формування орфографічної компетенції студентів-нефілологів 14

Білічак О. І.

Філософське бачення та осмислення категорій часу у творчості Є. Плужника 18

Волкова І. В., Масло О. В., Гусєв М. В.

Функціонування фразеологізмів у художньому тексті 21

Герасименко Н. В.

Не повернулися з війни: про «комбатанський синдром» у сучасній військовій прозі 25

Громко Т. В.

Дескрипція говірки – вияв її онтологічного статусу 30

Дружинець М. Л., Бучинська В. Я.

Орфографічна нормалізація на сторінках «Російсько-українського словника» А. Кримського 34

Клейменова Т. В.

Художнє осмислення історичних подій і осіб у творчості М. Костомарова 38

Кулінська Я. І.

Літопис самовидців О. Забужко як нон-фікшн література 42

Майборода Н. Г.

Стилістичний потенціал синонімів на позначення акту мовлення в історичних романах Юрія Мушкетика 46

Радужан М. Д.

Гра з читачем у романі «Подорож ученого доктора Леонардо...» М. Йогансена 50

Руднянин О. І.

Стратегія жанру та стилю в щоденниках Олекси Ізарського 54

Список використаних джерел:

1. Хайдеггер М. Прологомени к истории понятия времени. Томск: Изд-во «Водолей», 1998. 384 с.
2. Токмань Г. Кроки Є. Плужника по шляху «дегуманізації мистецтва». *Світовид: Літературно-мистецький журнал*. К. : Нью-Йорк, 1998. Ч.ІІІ. С. 116 – 121.
3. Скирда Л. Євген Плужник: Нарис життя і творчості. К. : Дніпро, 1989. 151 с.

Волкова І. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Масло О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Гусєв М. В.

*студент 4 курсу 411 уф групи психолого-педагогічного факультету
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Фразеологія як мовознавча дисципліна виникла лише на початку ХХ століття. Її зародження пов'язують насамперед із мовознавчими працями Ш. Баллі та В. В. Виноградова. Проблема функціонування фразеологізмів в авторських текстах присвячено роботи В. Ужченка, В. Білоноженко, Л. Авксентьєва, М. Алефіренко, С. Горжанової, В. Калашника, В. Ковальова, Л. Петленко, Ю. Прадіда, М. Цегельської, В. Чабаненка, Т. Цимбалюк та ін. Однак в українському мовознавстві недостатньо праць, які спеціально висвітлювали б фразеологію мови окремих письменників. Вибір прозового твору Надії Гуменюк для дослідження не є не випадковим. Її творчість нерозривно

пов'язана з розвитком національної мовної культури сучасності – ХХІ ст. А популярність цього твору серед читачів викликає повагу до таланту письменниці.

Актуальність дослідження визначається нагальною необхідністю наукового осягнення фразеології сучасного роману як надзвичайно важливого, суспільно та естетично значимого явища духовної культури сьогодення. На нашу думку, аналіз фразеології дає ключ до розуміння психологічних настроїв, що панували в описуваній у творі час, до глибокого розуміння менталітету українського народу. Розвиток науки потребує розширення об'єктів дослідження, що також зумовлює актуальність обраної теми. **Наукова новизна роботи** виявляється в тому, що вона є першим дослідженням мови творів Надії Гуменюк, зокрема фразеології одного з її романів. Як матеріал дослідження залучено великий пласт фразеологізмів, подано функціональний аналіз фразеології сьогодення.

Основною **метою** роботи є проаналізувати загальномовні, діалектні, трансформовані та індивідуально-авторські фразеологізми в прозі Н. Гуменюк, виявити індивідуальні риси творчої манери письменниці на фразеологічному рівні. **Об'єктом дослідження** стала мова художнього твору. **Предметом** – фразеологічні одиниці (надалі – ФО), що функціонують у романі «Танець білої тополі».

Фразеологія як наука продовжує розвиватися і привертати увагу все ширшого кола дослідників. Постають нові проблеми, уточнюються або ж по-новому висвітлюються питання, що досліджувалися досі. У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. спостерігається посилення уваги науковців до проблем, пов'язаних із функціями, лінгвостилістичними потенціями, текстотвірними можливостями фразеологізмів як компонентів індивідуального світобачення в художній картині світу письменників. Вивчення фразеологічної системи української мови на матеріалі творів художньої літератури дає змогу з'ясувати активні процеси у фразеології та динаміку форм усталених висловів у різних функціональних умовах, простежити стилістичний потенціал оказіональних трансформацій фразеологізмів, осмислити глибинні взаємозв'язки її семантики і прагматики [2, с. 1].

Зваживши різні погляди, вважаємо, що найприйнятніші для виділення фразеологізмів такі диференційні ознаки: відносна постійність компонентного складу та структури, відносна семантична цілісність, відтворюваність у мовленні носіями мови, експресивність. Це дає підстави розглядати фразеологію в „широкому» розумінні, тобто до складу ФО включити прислів'я, приказки, крилаті вирази, компаративні та вигуківі фразеологізми.

Загальномовні можливості стилетвірних ФО формують, на наш погляд, цілісну фразеологічну панораму, де мовосвіт автора імпліцитно

закорінений на якомусь відомому фразеологізмі. Наприклад, про світ: *...та й навіть світу білого за муром та литою металевою хвірткою не бачить* [1, с. 43]; *Ці твої конфлікти з усім світом з приводу і без приводу* [1, с. 74]; *Ти ж не на край світу їдеи* [8, с. 89]; ... *і на той світ не потягне*. [1, с. 89].

Отже, зумовлені традицією загальномовні, індивідуально-авторські та діалектні фраземи наповнюють текст будь-якого художнього твору. Однак у досліджуваному матеріалі діалектних фразем виділено лише кілька.

Фразеологізми в художніх текстах – одне з невичерпних джерел експресивності, емоційності, поглиблення логізації викладу. Стійкі сполуки – образотворчий чинник авторської оповіді. За допомогою фразеологізмів можна розкрити внутрішній світ героїв, дати яскраву портретну характеристику персонажів, увиразнити мову героїв твору та автора, відтворити пейзаж, історичну добу тощо.

Для увиразнення індивідуального бачення світу письменник насичує художнє полотно своїх текстів різними за будовою ФО. В обстежуваному тексті зафіксовані одиниці, співвідносні за структурою із словосполученням і з реченням. Наголосимо, що кількісну перевагу, як і в мові загалом, мають фразеологізми першого типу (*носа пхати* [1, с. 11], *боргів – як у собаки бліх* [1, с. 20], *вискочила з-за садка, як Пилип з конопель...* [1, с. 21], *мовчаників переїли* [1, с. 23], *дуже припала до душі* [1, с. 27], *золотими руками* [1, с. 32], *запиши собі на лобі* [1, с. 46], *на холодне дмухала* [1, с. 61], *...він такий – причепиється, як реп'ях до собачого хвоста...* [1, с. 78], *...чоловік із бізком у голові* [1, с. 78]; *...збита з пантелику* [1, с. 95] та ін. Функційно виразні й фразеологізми-речення (*Не святі горшки ліплять.* [1, с. 61]; *А там хай воно все горить ясним полум'ям!* [1, с. 71]; *У житті – як на довгій ниві* [1, с. 90]; *Хто йде, той скубне, хто хоче, той топче* [1, с.111]; *Струна таки тріснула* [1, с.133]. Зауважимо, що мова досліджуваного твору насичена реченнями, що містять по кілька фразеологізмів. Наприклад: *Вчора панна як відрізала – лучче з мосту та й у воду, каже* [1, с. 24]; *Готовий побитися об заклад, що за цю ямочку не одна дуель відбулася і не одне серце розбилося й розлетілося на скалки* [1, с. 64].

Виділено кілька семантичних груп узуальних стійких сполук у прозі досліджуваного твору. Перша з них – ФО, що характеризують людину, її внутрішній світ і її відчуття цього світу: *Він якось враз пригас – постарів, посивів, зігнувся, ніби йому хтось лантуха з картоплею на плечі закинув, а зняти не дає. ... Ніби серце скам'яніло від горя* [1, с. 48]; *Злякано слухав те стукотіння, не знав, що казати, що робити, ніяково озирався навколо та пик раків, аж в очах залоскотало* [1, с. 54]. Фразеологізми на позначення мовленнєвої, розумової, мисленнєвої діяльності людини: *Писати не міг, зате читав і рахував найкраще в*

класі і слова вчительки схоплював на льоту. Тож сувора і, як не дивно, співчутлива, аж до сентиментальності, пані Ядвіга як могла заохочувала його до науки. Казала: «Писарем у нашій гімні ти, звісно, ніколи не будеш, але знання за плечима не носять. Хтозна, що тобі встогано. Такі, як ти, трохи ближче до неба стоять» [1, с. 49].

Наявні вигуківі ФО з емоційно-оцінним значенням: *Та це ж сам Бог вас послав ниньки сироті нещасному!* [1, с. 57]; *Чого це всі стоять, як остовпіли?* [1, с. 30]; *Там такий рейвах!* [1, с. 24]; *Отакі от із сиром пироги!* [1, с. 103]. Письменниця використовує вигуківі фразеологізми в прямій мові персонажів для відтворення розмовного мовлення.

ФО на позначення зовнішності, вигляду людини: *Таж тая Марилька коло него, як ружа коло сухого будяка* [1, с. 20]; *На похилу вербу всі кози скачуть...* [1, с. 11]; *очі її від здивування полізли на лоба* ...[1, с.15]; *З неї така шляхтянка, як з мене генерал* [1, с. 21]; *Химка Сирена вискочила з-за садка, як Пилип з конопель...* [1, с. 21]; *...а він досі на свою Оляну молиться...*[1, с. 25] та ін.

На позначення часу й кількості автор уживає такі ФО: *Та настала чорна година*. *Тьма-тьмуца ординців присунула до села...*[1, с. 22]; *Дітвора обліпила масток з усіх боків, як зрайка горобців* [1, с. 26]; *Поруч із фабрикою, як гриби після рясного дощу, вирости житлові висотки, школа, дитсадок, бібліотека, ресторан, крамниці*. *Тільки-но запрацювали виробничі лінії, різношерстий новий мікрорайон завирував, як вавилонське стовпотворіння, щоправда – ретельно сплановане і вміло спрямоване* [1, с. 59]; *...хоч греблю гати* [1, с. 60]; *...в нас кандидати – хоч греблю гати* [1, с. 126] та ін.

Образи-персонажі у творі Н. Гуменюк яскраві, без штучної ідеалізації, змальовані представники різних соціальних верств, часто селяни, робітники, їхня праця на землі. У їх зображенні використано ФО для вираження позитивних рис, наприклад: *Люсю батько підносив до небес* ...[1, с. 69–70]; *Тепер він не пропаде – на хліб заробить і раду собі в житті дасть* [1, с. 90]; *Звістка про Левків дар летіла поперед нього* [1, с. 108]; *...і на вид – хоч з лиця воду пий...* [1, с. 108].

Таким чином, ФО на позначення психофізичних дій та процесів досить часто використано в досліджуваному матеріалі. Атвор за допомогою стійких сполук відтворює національний колорит, подає соціальні характеристики персонажів.

Одним із елементів авторської характеристики нерідко виступають ФО, зокрема ті, що побудовані на вживанні конфесійної лексики: *...буде сидіти...*, *як у самого Бога за плечима* [1, с. 23]; *Ще, не приведи Господи, хлопака розумом схибнеться чи й руки на себе накладе* [1, с. 24]. Такі, ФО дають змогу авторові повніше відобразити внутрішній світ героїв, їх роздвоєність на «духовне» і «світське». Переважна більшість книжних фразеологізмів використовується письме-

нищею в мові позитивних персонажів – людиною глибоких, добрих, великодушних, здатних любити. Вони підкреслюють їх високий духовний статус.

Найбільший пласт фразеологізмів у романі «Танець білої тополі» складають розмовні фразеологічні одиниці. Зокрема, автор вводить у твір фраземи *не святі горики ліплять* [1, с. 61], *...хоч стій, хоч падай* [1, с. 78], *...він такий – причепиться, як реп'ях до собачого хвоста...* [1, с. 78].

Отже, Надія Гуменюк у романі «Танець білої тополі» широко і влучно вживає три групи фразем: книжні, розмовні і рідше просторічні, які дають змогу глибше розкрити ідею твору, його проблематику, охарактеризувати персонажів. Індивідуальна творча манера талановитого прозаїка проявляється у використанні фразеологічних одиниць для творення мовленнєвих характеристик героїв, у способах контекстуального перетворення фразем та у майстерному поєднанні-наанізуюванні цілого ряду фразеологізмів у вузькому контексті.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк. Н. Танець білої тополі : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 306 с.
2. Тихоша В. Функції фразеологічних одиниць в епістолярії Лесі Українки URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/>
3. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. Харків : Вид-во Харківського державного університету. Основа, 1990. 167 с.

Герасименко Н. В.

*старший науковий співробітник відділу української літератури ХХ ст.
та сучасного літературного процесу
Інституту літератури Національної академії наук України
імені Т. Г. Шевченка*

НЕ ПОВЕРНУЛИСЯ З ВІЙНИ: ПРО «КОМБАТАНСЬКИЙ СИНДРОМ» У СУЧАСНІЙ ВОЄННІЙ ПРОЗІ

Війна на Сході України 2014-2020 рр. – стала однією з провідних тем сучасної української літератури. На січень 2019-го, за підрахунками дослідниці Г.Скоріної, надруковані понад 500 абсолютно різножанрових видань про російсько-українське збройне протистояння на Сході України [16]. Тож вітчизняне книговидання істотно поповнилося новими збірками поезій і літературою нон-фікшн, гостросюжетними